

POVEZANOST IZMEĐU PROCJENE SAMOEFIKASNOSTI U IZBJEGAVANJU ČINJENJA KAZNENIH DJELA I RAZINE KRIMINOGENIH RIZIKA I POTREBA¹

Aleksandar Buđanovac
Ljiljana Mikšaj-Todorović
Odsjek za kriminologiju
Edukacijsko rehabilitacijski fakultet

SAŽETAK

Cilj ovoga rada je ispitati mjerne karakteristike i faktorsku strukturu Upitnika za procjenu samoeffikasnosti u izbjegavanju činjena kaznenih djela (Walters, 1998) i njegovu relaciju s Inventarom za razinu nadziranja (Level of Service Inventory - Revised, LSI-R). Ispitivanje je provedeno na uzorku od 399 muških pravomoćno osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela u dobi od 19 do 60 godina, ($M = 31,8$, $SD = 8,22$) koji su u razdoblju od ožujka 2004. do lipnja 2005. prošli kroz Odjel za dijagnostiku i programiranje Službe za programiranje i praćenje izvršavanja kazne zatvora Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa. Većina ispitanika (28%) osuđena je za djela vezana uz zlouporabu droge, razbojničku krađu (19%), razbojništvo (11%), prijevaru (8%) i ubojstvo (7%). Sva ostala kaznena djela prisutna su u znatno manjim postotcima. Generalna hipoteza bila je da će više razine kriminogenih rizika i potreba biti povezane s lošijom procjenom samoeffikasnosti u izbjegavanju kriminalnog ponašanja. Mjerne karakteristike Upitnika za procjenu samoeffikasnosti u izbjegavanju činjena kaznenih djela provjerene su statističkim programom *rt7* sadržanom u programskom paketu IR. Faktorska analiza upitnika provedena je pomoću programa SPSS for Windows 13.0. Povezanost između rezultata na navedenim upitnicima provjerena je Pearsonovom korelacijom pomoću istog programa. Sve mjerne karakteristike Upitnika su zadovoljavajuće, što ukazuje na njegovu primjenjivost u hrvatskim penalnim uvjetima. Rezultati faktorske analize, homogenost Upitnika i korelacije između pojedinih subskala sugeriraju da on mjeri jedan generalni faktor samoeffikasnosti. Korelacijska analiza pokazala je značajnu povezanost između Upitnika i LSI-R. Smjer povezanosti potvrđuje postavljenu hipotezu.

Ključne riječi: teorija životnog stila, samoeffikasnost, kriminogeni rizici i potrebe

1. UVOD

Počinitelji kaznenih djela u procesu promjene kriminalnog životnog stila prolaze kroz iste faze kao i osobe koje žele mijenjati neku drugu vrstu životnog stila. Walters (1990, 1996a, 1996b, 1998), autor teorije kriminalnog životnog stila, rabi jedan od najispitivanijih modela intencionalne promjene ponašanja, a to je transteorijski model Prochaska i Di Clementea (1992) prema kojemu pojedinac sustavno mijenja spremnost za prihvaćanje drugačijeg ponašanja temeljem percepcije ravnoteže između prednosti i nedostataka koje donosi održavanje

novog ponašanja, te prednosti i nedostataka koje donosi sama promjena.

Kad su u pitanju počinitelji kaznenih djela, najčešće nije riječ samo o promjeni ponašanja vezanih uz kršenje zakona, već i mnogih drugih ponašanja povezanih s njihovom kriminalnom djelatnošću.

Promjena se događa u nekoliko osnovnih faza (predkontemplacija, kontemplacija, priprema, akcija i održavanje) i najčešće nema čisti linearni tijek zbog zastoja, povratka u prethodnu ili prethodne faze i slično. Ove su faze bile vrlo prepoznatljive

¹ Ovaj je rad dio projekta 013 - 0000000 - 2383, «Evaluacija teorije kriminalnog i ovisničkog životnog stila u zatvorskim uvjetima» financiranog od strane Ministarstva, znanosti, obrazovanja i športa

tijekom provođenja petogodišnjeg projekta tretmana ovisnika počinitelja kaznenih djela tijekom izdržavanja kazne u zatvoru i u poslijepenalnom razdoblju (Mikšaj - Todorović, Budanovac, 2003). Kroz njih je klijent nerijetko prolazio još na nekoliko različitih područja ponašanja kao što su ponašanja vezana uz ovisnost, opće zdravlje ili specifične zdravstvene teškoće, nalaženje i ustrajanje u zaposlenju, provođenje slobodnog vremena, usvajanje novih socijalnih vještina i slično.

Među mnogim komponentama koje čine proces promjene životnog stila nalazi se i percipirana samoeфикаsnost koja je centralna tema ovog rada. Razrađujući kriminalni životni stil Walters (1990) polazi od samoeфикаsnosti kao jednog od konstrukata Bandurine (1982) teorije socijalnog učenja koji se definira kao kognitivna evaluacija sposobnosti čovjeka ili percepcija uvjerenosti u sposobnost nošenja s različitim rizičnim situacijama. Ovo vjerovanje u sposobnost utjecaja na promjenu prema Waltersu (1998) je samo jedan element atribucijske trijade odgovorne za proces promjene. Osim njega, tu su i uvjerenje o nužnosti promjene, te uvjerenje u mogućnost promjene.

Međutim, uvjerenja vezana za promjenu derivat su informacija dobivenih iz različitih izvora. Prema Banduri (1982) to su dosadašnja postignuća u izvedbi određenih zadataka, promatranje tudeg ponašanja, uvjeravanje izvana i socijalni utjecaj, te emocionalne/fiziološke reakcije. Učinci tih informacija ne događaju se automatski već one prije toga moraju biti kognitivno odvagane i procijenjene (Schunk, 1995). Ipak, način na koji ljudi interpretiraju rezultate vlastitih postignuća informira i mijenja njihovu okolinu i njihova vjerovanja o sebi, a to u povratnom spletu informira i mijenja njihovo buduće ponašanje. To je temelj Bandurine (1986) koncepcije recipročnog determinizma koji se zasniva na pretpostavci da osobni faktori u obliku kognicije, emocija i bioloških karakteristika, te ponašanje i vanjski utjecaji kreiraju interakcije koje rezultiraju trijadnim reciprocitetom. Time autor promovira gledanje na ljudsko ponašanje u kojem su vjerovanja o sebi ključni elementi za kontrolu i osobno djelovanje i u kojem se pojedinci smatraju i produktima i produktorima vlastitog okružja i socijalnog sustava.

Na učenje i postignuća ne utječe jedino samoeфикаsnost niti je ona nužno najvažnija. Nikakva samoeфикаsnost neće rezultirati kompetentnim ponašanjem ako, primjerice, nedostaju potrebna znanja i vještine, te ako očekivani ishodi, odnosno uvjerenja o anticipiranim posljedicama ponašanja

i vrijednosti pojedinaca nisu usklađeni (Meece, Wigfield, Eccles, 1990; Wigfield, Eccles, 1992). Uvjerenja o samoeфикаsnosti su zasebno područje i odnose se na percepciju sposobnosti za učenje ili obavljanje određenih zadataka u vrlo specifičnim područjima ljudskog djelovanja (Pajares, 1996). Ljudi, doduše, procjenjuju svoje vještine i sposobnosti u svrhu njihova prijenosa u akcije i njihovo posjedovanje može podići samoeфикаsnost, što povratno može voditi do daljnjih stjecanja novih vještina, ali vještine i samoeфикаsnost nisu sinonimi po značenju. Isto tako, samoeфикаsnost se razlikuje od očekivanih ishoda iako su te dvije stvari često povezane. Uvjerenja o samoeфикаsnosti osjetljiva su na razlike kako u kontekstualnim čimbenicima (promjene u okolinskim uvjetima), tako i u osobnim čimbenicima (razina motivacije, emocionalni status). Tako se ona razlikuju od mnogih drugih vjerovanja vezanih uz očekivanja na način da je samoeфикаsnost specifičnija s obzirom na cilj i situaciju i zapravo se rabi s obzirom na određenu vrstu cilja (Pajares, 1997; Schunk, Pajares, 2002).

Stoga se istraživanja samoeфикаsnosti vrše upravo na specifičnim područjima. Često su to uža područja koja se odnose na zdravlje poput fobija (Bandura, 1983), depresije (Davis, Yates, 1982), pretilosti (Pokrajac-Bulian i sur., 2005), pušenja (Garcia, Schmitz, Doerfler, 1990), zlorabe droge (Marlatt, Gordon, 1985; Marlatt, Baer, Quigley, 1995, Ertl i sur., 2006), zatim stresa i sagorijevanja na poslu (Jerusalem, Mittag, 1995; Betoret, 2006, Judge i sur., 2007), te socijalnih vještina (Moe, Zeiss, 1982). Samoeфикаsnost je često istraživana na području ovladavanja specifičnog gradiva učenika i studenata i njihovih roditelja (Meece, Wigfield, Eccles, 1990; Pajares, 1997; Rupčić, Kolić-Vehovec, 2004; Sorić, Vulić-Prtorić, 2006).

Na području kriminalnog ponašanja istraživanja samoeфикаsnosti gotovo i nema, a ona koja postoje uglavnom istražuju druga područja djelovanja kriminalne populacije, poput zapošljavanja ili zlorabe droge (Hiller i sur., 2000; Crillis, Andrews, 2005), a ne kriminalno ponašanje kao takvo. Međutim, rezultati istraživanja na drugim područjima potvrđuju Bandurinu (1986) tvrdnju da se ljudsko ponašanje češće može predvidjeti pomoću samoeфикаsnosti (npr. vjerovanja o svojim sposobnostima), nego pomoću stvarnih vještina koje posjeduju. Isto tako, Bandura (1997), Bong i Clark (1999), Pajares (1996), te Valentine, DuBois i Cooper (2004) (posljednji autori temeljem meta analitičke studije) tvrde da su, sukladno svojoj većoj specifičnosti, uvjerenja o samoeфикаsnosti često jači prediktori

ishoda/postignuća nego ostale percepcije vezane uz kompetencije. Kako su mnogi počinitelji kaznenih djela ujedno i ovisnici o alkoholu i ilegalnim drogama te zbog povezanosti tih dvaju ponašanja zahtijevaju usporedni tretman, ohrabruju rezultati prema kojima je viša procjena samoeфикаsnosti u korelaciji sa smanjenom razinom konzumiranja alkohola (Sitharthan, Kavanagh, 1990) i povećanom spremnošću za uključivanje u program poslije tretmana kod ovisnika o ilegalnim drogama (Heller, Kraus, 1991). Rist i Watzl (1983) ustanovili su da su ispitanici s niskom procjenom samoeфикаsnosti bili skloniji povratu od ispitanika s visokom procjenom samoeфикаsnosti. Također, ustanovljeno je i da je procjena samoeфикаsnosti u visokoj korelaciji s povratom tijekom prvih nekoliko mjeseci poslijetretmanskog razdoblja (Rychtarik, Prue, Rapp i King, 1992).

Sintagma «kriminogeni rizici i potrebe» proizvod je suvremene kriminologije nastao u nastojanju stručnjaka da pronađu što učinkovitije načine klasificiranja počinitelja kaznenih djela. Osnovni cilj njihova klasificiranja je što točnija procjena vjerojatnosti (rizika) da će oni ponovo činiti kaznena djela tijekom i nakon penalnog tretmana. To znači što točnije upoznati obilježja koja su determinirala kriminalno ponašanje s jedne strane i obilježja na koja tijekom tretmana treba djelovati (tretmanske potrebe) s druge, kako bi se maksimalno smanjila vjerojatnost povrata. Stoga su u novijoj povijesti kriminologije poznati brojni sustavi klasifikacije koji se i dalje razvijaju (Hendrick i Lachance, 1990; Motiuk i Brown, 1993; Harer, 1994; Baumer, 1997; Motiuk i Blanchette, 1997). U ovom radu kriminogeni rizici i potrebe procjenjuju se Inventarom za razinu nadziranja (The Level of Supervision Inventory - Revised - LSI-R) kojeg su razvili Andrews i suradnici (1984) i koji ima neke prednosti u odnosu na ostale klasifikacijske sustave (Damjanović, 2000:16,26).

Stupanj kriminogenih rizika i potreba kod počinitelja kaznenih djela, zasigurno je, između ostaloga, na određeni način povezan sa samoeфикасноšću. Ta povezanost je centralna tema ovog rada. Naime, ukoliko su uvjerenja o samoeфикаsnosti prilično jaki prediktori postignuća, kako tvrde gore navedeni autori, te kako je procjena rizika i potreba u počinitelja kaznenih djela također respektabilni prediktor budućeg delinkventnog ponašanja, ima smisla prepotstaviti njihovu snažnu pozitivnu korelaciju.

2. SVRHE, CILJEVI I HIPOTEZA

Temeljem svega navedenog, istraživanje percepcije samoeфикаsnosti kao faktora izbjegavanja činjenja kaznenih djela u zatvorenika vrlo je vrijedno, tim prije što je Walters (1996b) u okviru svoje teorije kriminalnog životnog stila ponudio odgovarajući instrument. Rezultati evaluacije ovog upitnika pod različitim obradama s jedne će strane testirati teoriju životnog stila, a s druge naznačiti mogućnost njegove uporabe u praktične svrhe.

Kako do sada još nije provedena analiza mjernih karakteristika Upitnika za procjenu samoeфикаsnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela, prvi cilj ovoga rada njihova procjena. Također će biti ispitana faktorska struktura upitnika, koja također još nije provjerena.

Drugi je cilj ispitati njegovu povezanost s Inventarom za procjenu rizika i potreba (LSI-R) autora Andrewsa i Bonte (1995).

LSI-R je dobro evaluiran instrument visokih mjernih karakteristika. Alpha koeficijenti pouzdanosti dobiveni na američkim i kanadskim uzorcima variraju od .64 do .90 (Bonta i Motiuk, 1985, Stevenson i Wormith, 1987; Faulkner i sur., 1992; Andrews, 1982, Andrews i Bonta, 1995). Provjeren je i u hrvatskim uvjetima - alpha koeficijent iznosi .88 (Buđanovac, Mikšaj-Todorović, 2001; Damjanović, 2000), te je zanimljivo ispitati njegovu relaciju s upitnikom za procjenu samoeфикаsnosti.

Sukladno teoriji kriminalnog životnog stila, u vezi drugog cilja rada postavlja se hipoteza da će ispitanici koji manifestiraju viši stupanj kriminogenih rizika i potreba pokazivati slabiju procjenu samoeфикаsnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela. Također, potencijalne značajne korelacije upitnika samoeфикаsnosti s instrumentom LSI-R kao kriterijskom varijablom mogu ukazivati na primjenjivost ovog upitnika u praksi.

3. METODE

3.1 Uzorak ispitanika

Ispitivanje je provedeno na uzorku ispitanika od 399 muških pravomoćno osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela u dobi od 19 do 60 godina, (M= 31,8, SD= 8,22) koji su u razdoblju od ožujka 2004. do lipnja 2005. prošli kroz Odjel za dijagnostiku i programiranje Službe za programiranje i praćenje izvršavanja kazne zatvora Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

Većina ispitanika (28%) osuđena je za djela vezana uz zlouporabu droge, razbojničku krađu (19%), razbojništvo (11%), prijevaru (8%) i ubojstvo (7%). Sva ostala kaznena djela prisutna su u znatno manjim postotcima.

3.2 Instrumenti

U svrhu procjene samoefikasnosti izbjegavanja droge, te činjenja kaznenih djela, Walters (1998) je ponudio dva paralelna upitnika, od kojih će u ovom radu biti analiziran Upitnik za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela.

Oba upitnika sastoje se od pet subskala, koje se odnose na pet vrsta uvjeta potrebnih za stvaranje životnog stila. To su negativni afekt - negativna raspoloženja, pozitivni afekt - pozitivna raspoloženja, poticaji - situacije, predmeti ili mjesta koja izazivaju želju za uzimanjem droge ili činjenjem kaznenih djela, dostupnost - prilika za povrat, interpersonalni utjecaj - socijalni pritisak od strane poznanika ili prijatelja.

Svaka subskala sastoji se od određenog broja pretpostavljenih situacija za koje ispitanici moraju procijeniti stupanj svoje sigurnosti da bi izbjegli uzimanje droge, odnosno, u ovom slučaju, činjenja kaznenog djela.

UPITNIK ZA PROCJENU SAMOEFIKASNOSTI U IZBJEGAVANJU ČINJENJA KAZNENIH DJELA:

Negativni afekt:

1. Otpušteni ste s posla.
2. Depresivni ste ili tužni.
3. Policija vas često kontrolira i «gnjavi».
4. Preplavljeni ste odgovornostima.
5. Dosadno vam je.

Pozitivni afekt:

6. Osjećate se dobro jer ste 6 mjeseci ostali "čisti".
7. Morate govoriti pred grupom bivših kriminalaca o svojim novim uspjesima u odupiranju činjenju kaznenih djela.
8. Neko čije mišljenje poštuje kaže vam da bi bilo moguće ponekad počinuti neko kazneno djelo a da vas ne uhvate.

Poticaji:

9. Gledate film koji vas podsjeća na kaznena djela koja ste nekad činili.

10. Dodete do mjesta na kojem ste prodavali drogu, banke ili dućana koje ste nekad opljačkali.

11. Osjećate se nemirno u sebi što vas podsjeća na to kako ste se osjećali prije činjenja kaznenih djela.

12. U razgovoru ste s nekim s kim ste prije činili kaznena djela i počinjete se podsjećati pojedinih iskustava koje ste imali prije nekoliko godina.

Dostupnost:

13. Nайдete na laku metu za kazneno djelo (nezaključani auto sa stereo uređajem, blagajna u dućanu na koju nitko ne pazi).

14. Kolega na poslu vam je rekao da možete zaraditi dosta novca ako mu pomognete opljačkati poslodavca.

Interpersonalni utjecaj:

15. Grupa starih prijatelja vrši na vas pritisak da odete u bar ili disko gdje će biti nevolje.

16. Osjećate se usamljeno.

17. Imate problema sa stvaranjem novih poznanstava.

18. Pride vam bivši poznanik koji kaže da ima kriminalni plan "koji ne može propasti".

19. Okruženi ste grupom starih kriminalnih poznanika koji na vašu želju da ostanete čisti reaguju kao da ih prodajete i više vam se ne može vjerovati i ne možete biti dio njihove grupe.

20. Ljudi do kojih vam je najviše stalo vjeruju da je samo pitanje vremena kad ćete ponovo početi činiti kaznena djela.

Čestice se procjenjuju na sljedećoj skali:

- 0 - nisam uvjeren - izbjegao bih činjenje kaznenog djela u manje od 50% slučajeva
- 1- blago uvjeren - izbjegao bih činjenje kaznenog djela u 50% do 74% slučajeva
- 2 - umjereno uvjeren - izbjegao bih činjenje kaznenog djela u 75% do 89% slučajeva
- 3 - visoko uvjeren - izbjegao bih činjenje kaznenog djela u 90% do 99% slučajeva
- 4 - potpuno uvjeren - uvijek bih izbjegao činjenje kaznenog djela.

Upitnik LSI-R sastoji se od 54 varijable grupirane u 10 kategorija ili "subkomponenti" čime teorijski mjeri ključna područja za procjenu rizika i potreba (kriminalna povijest, školovanje-zaposlenje, financije, obitelj - brak, smještaj, slobodno vrijeme - rekreacija, druženje, problemi ovisnosti, emocionalne interferencije, te stavovi - orijentacija).

Tablica 1. Mjerne karakteristike Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela

	Cijela skala	Negativni afekt	Pozitivni afekt	Poticaaj	Dostupnost	Interpersonalni utjecaj
Guttman-Nicewanderova mjera pouzdanosti	0.975	0.804	0.768	.891	0.901	0.884
Ocjena donje granice pouzdanosti	0.949	0.644	0.588	0.793	0.805	0.781
Donja granica pouzdanosti pod image modelom	0.952	0.646	0.590	0.793	0.812	0.782
Gornja granica pouzdanosti pod image modelom	0.999	0.962	0.946	.988	0.990	0.987
Cronbach-Kaiser-Caffreyeva mjera pouzdanosti	0.965	0.826	0.795	.913	0.901	0.908
Donja granica pouzdanosti pod mirror image modelom	0.840	0.384	0.356	.469	0.456	0.464
Gornja granica pouzdanosti pod mirror image modelom	0.993	0.855	0.837	.901	0.895	0.898
Standardna mjera pouzdanosti	0.964	0.825	0.793	.913	0.899	0.908
Koeficijent reprezentativnosti testa	0.979	0.804	0.744	0.939	0.930	0.932
Standardna mjera homogenosti testa	0.572	0.541	0.489	0.724	0.691	0.712
Svojevne vrijednosti image matrice kovarijanci i homogenost	0.867	0.937	0.912	0.965	0.963	0.970

Subkomponente omogućuju tretmanskom osoblju prepoznavanje posebno problematičnih područja u životu počinitelja kaznenih djela, te fokusiranje na njih. Čestice se boduju sustavom 0 - 1, a zbrajanjem se dobiva ukupan rezultat, pri čemu viši rezultat ukazuje na veći stupanj rizika i potreba. Alpha koeficijent pouzdanosti instrumenta na ovom uzorku istraživanju iznosi .86.

3.3 Način prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni od strane dva stručna djelatnika instruirana za provođenje ispitivanja u Odjelu za dijagnostiku i programiranje Službe za programiranje i praćenje izvršavana kazne zatvora Uprave za zatvorski sustav u razdoblju od ožujka 2004. do lipnja 2005.

Upitnik LSI-R primijenjen je individualno, kao vodič za strukturirani intervju, od strane posebno educiranih stručnih djelatnika, dok su Upitnik za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja

kaznenih djela ispitanici ispunjavali sami uz nadzor istih stručnih djelatnika. Oba su upitnika primijenjeni kao dio šire baterije u okviru provedbe projekta «Evaluacija teorije kriminalnog i ovisničkog životnog stila u zatvorskim uvjetima» financiranog od strane Ministarstva, znanosti, obrazovanja i športa.

3.4 Obrada podataka

Mjerne karakteristike Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela provjerene su statističkim programom rtt7 sadržanom u programskom paketu IR.

Faktorska struktura Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela provjerena je metodom glavnih komponenti, sadržanom u programu SPSS for Windows 13.0. Korišten je Guttman Kaiserov kriterij ekstrakcije, te kosa oblimin rotacija.

Tablica 2. Faktorska analiza - ekstrahirane glavne komponente

Komponenta	Karakteristični korijenovi	% Varijance	Kumulativni % varijance
1	12,114	60,5	60,5
2	1,231	6,1	66,7

Tablica 3. Koeficijenti nerotirane solucije (F), te sklopa (P) i strukture (S) rotiranih faktora

Čestica	F1	F2	P1	P2	S1	S2
samefc1-neg. afekt	,646	,471	-,107	,873	,520	,796
samefc2-neg. afekt	,748	,421	,029	,838	,630	,859
samefc3-neg. afekt	,617	,344	,028	,686	,521	,706
samefc4-neg. afekt	,680	,370	,042	,743	,576	,774
samefc5-neg. afekt	,773	,324	,167	,709	,677	,830
samefc6-poz. afekt	,580	,222	,152	,503	,513	,612
samefc7-poz. afekt	,779	,020	,547	,287	,753	,680
samefc8-poz. afekt	,750	-,104	,678	,105	,753	,591
Samefc9-poticaj	,830	-,092	,723	,147	,828	,666
samefc10-poticaj	,866	-,130	,796	,107	,873	,678
samefc11-poticaj	,795	,011	,570	,280	,771	,689
samefc12-poticaj	,816	-,136	,767	,082	,826	,632
samefc13-dostupnost	,799	-,329	,993	-,194	,853	,519
samefc14-dostupnost	,855	-,254	,941	-,070	,890	,605
samefc15-inter. utjecaj	,835	-,234	,901	-,049	,866	,598
samefc16-inter. utjecaj	,767	,117	,418	,419	,719	,719
samefc17-inter. utjecaj	,798	-,006	,593	,257	,777	,683
samefc18-inter. utjecaj	,866	-,242	,935	-,050	,899	,621
samefc19-inter. utjecaj	,850	-,197	,867	,007	,872	,630
samefc20-inter. utjecaj	,831	-,171	,821	,037	,848	,627

Povezanost između rezultata na navedenim upitnicima provjerena je Pearsonovom korelacijom iz programa SPSS for Windows 13.0.

4. REZULTATI

Slijedi prikaz mjernih karakteristika Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela, faktorske analize te njegove povezanosti s upitnikom LSI-R.

4.1 Metrijske karakteristike Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela

S obzirom da mjerne karakteristike Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela još nisu provjerene, ovdje će to biti učinjeno prvi put.

Analiza mjernih karakteristika upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju kaznenih djela pokazala je izuzetno dobre rezultate, posebno kad se uzme u obzir duljina upitnika (svega 20 čestica). Pod svim modelima mjerenja, pouzdanost

ukupnog upitnika je iznad .80. Standardna mjera pouzdanosti iznosi čak .96, što znači da je moguće sumirati bruto rezultate. Izuzetno su visoki i reprezentativnost i homogenost upitnika; posljednja sugerira da upitnik mjeri jedan generalni faktor samoefikasnosti.

Kako je najniža standardna mjera pouzdanosti pojedinih subskala .79 (skala koja se odnosi na pozitivni afekt), opravdano je koristiti se sumarnim rezultatima na subskalama.

4.2. Faktorska analiza Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela

Također, do sada nije provedena niti faktorska analiza ovog Upitnika.

Rezultati faktorske analize, unatoč činjenici da su izolirana dva statistički značajna faktora, više idu u prilog tvrdnji da se upitnik sastoji od jednog generalnog faktora. Naime, velika je razlika u postotku objašnjene varijance između prvog i drugog faktora (tablica 2). Nadalje, koeficijenti nerotirane solucije također jasno ukazuju na važnost prvog

Tablica 6. Korelacije sumarnog rezultata upitnika LSI-R i subskala upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju kaznenih djela

	N = 399	Negativni afekt	Pozitivni afekt	Poticaaj	Dostupnost	Interpersonalni utjecaj
LSI-R	Pearsonov r	-,196	-,198	-,212	-,228	-,231
	p	,000	,000	,000	,000	,000
Negativni afekt	Pearsonov r		,719	,722	,631	,743
	p		,000	,000	,000	,000
Pozitivni afekt	Pearsonov r			,816	,679	,771
	p			,000	,000	,000
Poticaaj	Pearsonov r				,770	,840
	p				,000	,000
Dostupnost	Pearsonov r					,851
	p					,000

faktora. Nakon rotacije, prvih 6 čestica grupiralo se na drugom faktoru (sve čestice koje opisuju negativni afekt i jedna koja opisuje pozitivni afekt), dok su sve ostale projicirane na prvom faktoru (pozitivni afekt, poticaaj, dostupnost i interpersonalni utjecaj). Međutim, korelacija između dva faktora iznosi čak .71 (tablica 4), što je izuzetno visoko. Ovi podaci, i visine standardnih mjera pouzdanosti, sugerirali su da se u ispitivanju relacije s LSI-R može koristiti sumarni rezultat na cijelom upitniku i na njegovim subskalama, koje očigledno nemaju potvrdu u faktorskoj analizi, ali njihovo korištenje može biti opravdano u kliničke svrhe.

Tablica 4. Korelacije između rotiranih faktora

Faktor	F2
F1	,718

Tablica 5. Korelacija između sumarnog rezultata na upitniku LSI-R i Upitniku za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela

	N=399	Samoefikasnost
LSI-R	Pearsonov r	-,237
	p	,000

4.3 Povezanost između Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela i LSI-R

Kako se pokazalo da su pouzdanosti sumarnih rezultata oba instrumenta, te pouzdanosti subskala upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju

ju kaznenih djela dovoljno visoke da je opravdano koristiti sumarne rezultate, njihova povezanost ispitana je Pearsonovim korelacijama.

Pearsonovi koeficijenti korelacija pokazuju statistički značajnu povezanost između sume LSI-R i sume Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela (Tablica 5), kao i sume svih njegovih subskala (Tablica 6). Korelacije su negativne, što znači da se potvrđuje hipoteza o povezanosti višeg stupnja kriminalnog rizika i potreba sa procjenom slabije samoefikasnosti u izbjegavanju kriminalnog ponašanja. Može se, dakle, zaključiti da su rezultati ispitivanja povezanosti navedenih instrumenata sukladni uvodno iznesenoj pretpostavci.

Visoke korelacije između subskala Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela također podupiru pretpostavku o generalnom faktoru samoefikasnosti kojeg mjeri ovaj Upitnik.

5. ZAKLJUČAK

Kako do sada niti u našim ni u inozemnim uvjetima nisu ispitivane metrijske karakteristike i faktorska struktura Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela, to je bio prvi cilj ovoga rada. Sljedeći je cilj bio ispitati povezanost između Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela i upitnika LSI-R.

Analiza svih mjernih karakteristika Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju

činjenja kaznenih djela pokazuje da je upotrebljiv u penološkim istraživanjima na području Hrvatske.

Njegova homogenost, rezultati faktorske analize, korelacije između dobivenih rotiranih faktora, te korelacije između pojedinih subskala sugeriraju hipotezu da upitnik mjeri jedan generalni faktor samoefikasnosti. Iako se dva dobivena faktora nakon rotacije razdvajaju na faktor kojeg pretežno opisuje negativni afekt te faktor kojeg opisuju sve ostale varijable, s obzirom na visoku korelaciju između njih jasno je da će faktorska analiza drugog reda rezultirati samo jednim generalnim faktorom. To potvrđuje i činjenica da u nerotiranoj soluciji prvi faktor nosi znatno veći postotak objašnjene varijance od drugoga.

Implikacija ovih rezultata je da u budućim znanstvenim istraživanjima samoefikasnosti primjenom ovog Upitnika nije nužno raditi sa subskalama, jer je dovoljan sumarni rezultat, što pojednostavljuje istraživačke postupke.

Međutim, u kliničkom smislu pet subskala ovog Upitnika sugerira postojanje pet područja na kojima se može provoditi tretman s ciljem povećavanja samoefikasnosti. Na temelju ovih rezultata, moglo bi se pretpostaviti da bi povećanje samoefikasnosti na jednom području rezultiralo povećanjem samoefikasnosti na svim ostalim područjima. No, imajući na umu da je ovo istraživanje provedeno na uzorku koji nije prošao nikakav tretman usmjeren na povećanje samoefikasnosti, bilo bi izuzetno zanimljivo ispitati bi li se faktorska struktura Upitnika promijenila nakon tretmana usmjerenog na određena područja samoefikasnosti, odnosno, bi li se samoefikasnost i dalje percipirala kao jedna sposobnost, ili bi se razdvojila na navedena područja. Drugim riječima, trebalo bi ustanoviti je li samoefikasnost u izbjegavanju kaznenih djela dovoljno razvijati samo na jednom području (s pretpostavkom da će se time razviti samoefikasnost na svim ostalim područjima), ili na svima. Ta bi informacija bila izuzetno korisna u kreiranju budućih programa tretmana.

Značajna negativna korelacija između LSI-R i Upitnika za procjenu samoefikasnosti u izbjegavanju činjenja kaznenih djela govori u prilog Waltersovoj teoriji životnog stila.

Naime, upitnik LSI-R na određeni način mjeri «dubinu» uključenosti u kriminalni životni stil, a Waltersova teorija životnog stila primijenjena na području kriminalnog ponašanja govori kako će ljudi s većom uključenosti u kriminalni životni stil općenito imati više rezultate na upitnicima egzistencijalnog straha, kriminalnih stilova razmišljanja, stresa, itd., uključujući i samoefikasnost u izbjegavanju kaznenih djela. Ovdje se pokazalo da se s «dubljom» uključenosti u kriminalni životni stil percipira slabija samoefikasnost.

Treba naglasiti da će u sljedećem ispitivanju biti detaljnije ispitana veza između ovog Upitnika i pojedinih subskala LSI-R, što bi trebalo pružiti detaljniji uvid u prirodu povezanosti između samoefikasnosti i rizičnih faktora/kriminogenih potreba.

Tretman počinitelja kaznenih djela usmjeren na sprečavanje njihova povrata kompleksan je proces, koji kod svakog počinitelja zahtijeva individualizirani pristup uz određivanje prioritetnih područja promjene. Čini se da je samoefikasnost jedno od takvih područja. Naime, na to svakako ukazuju istraživanja (primjerice, Bandura 1986, 1997, Bong i Clark 1999, Pajares 1996, Valentine, DuBois i Cooper 2004) prema kojima su uvjerenja o samoefikasnosti jači prediktori ponašanja nego npr., ostale percepcije vezane uz kompetencije, te prema kojima je procjena samoefikasnosti povezana s recidivom. Fokusirani tretman usmjeren na podizanje samoefikasnosti (odnosno vjerovanja u sposobnost utjecanja na promjenu) s jedne strane, te, unutar tretmana, zatvaranje atribucijske trijade (rad na pojačavanju uvjerenja o nužnosti i mogućnosti promjene) vrlo vjerojatno će bitno pridonijeti poboljšanju učinkovitosti cjelokupnog tretmana.

LITERATURA

- Andrews, D.A., (1982): The Level of Supervision inventory (LSI): The first follow-up. Toronto: Ontario Ministry of Correctional Services.
- Andrews, D.A., D. Robinson (1984): The Level of Supervision Inventory Second report. A report to Research Services (Toronto) of the Ontario Ministry of Correctional Service.
- Andrews, D.A., J. L. Bonta (1995): LSI-R The Level of Service Inventory - Revised. Multihealth Systems Inc. New York, Toronto.
- Bandura, A. (1982): Self - efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37,122-147.
- Bandura, A. (1983): Self-efficacy determinants of anticipated fears and calamities. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 464-469.
- Bandura, A. (1986): Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. NJ:Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Bandura, A. (1997): Self-efficacy: The exercise of control. Freeman. New York.
- Betoret, F.D. (2006): Stressors, Self-efficacy, Coping Resources and Burnout among Secondary School Teachers in Spain. *Educational Psychology*, 26,4,519-539.
- Bong, M., R. Clark (1999): Comparison between self-concept and self-efficacy in academic motivation research. *Educational Psychologist*, 34,139 - 153.
- Bonta, J., L.L. Motiuk (1985): Utilization of an interview-based classification instrument: A study of correctional halfway houses. *Criminal Justice and Behavior*, 12, 333-352.
- Bonta, J., L.L. Motiuk (1986): The LSI in Institutions: Toronto jail, Hamilton - Wenworth Detention Center, Ottawa - Carleton Detention Centre. Report # 1 Toronto: Ministry of Correctional Services, Ontario.
- Bonta, J., L.L. Motiuk, K. Kerr (1985): The Level of Supervision Inventory (LSI) among Incarcerated Offenders. Report #1. Toronto: Ministry of Correctional Services. Ontario.
- Bonta, J.L., L.L. Motiuk (1985): Utilization of an interview-based classification instrument: A study of correctional halfway houses. *Criminal Justice & Behavior*, 12, 333-352
- Budanovac, A., Lj. Mikšaj-Todorović (2001): Provjera mjernih karakteristika instrumenta LSI-R. U: Mejovšek, M. (ur): Prema modelu intervencija u kaznenim zavodima, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Budanovac, A., Lj. Mikšaj - Todorović (2000): Faktorska analiza upitnika LSI-R. *Kriminologija i socijalna integracija*, 8, 1-2, 1-10.
- Crillis, C.A., D.A. Andrews (2005): Predicting Community Employment for Federal Offenders on Conditional Release. Correctional Service Canada, Research Branch, No R-159.
- Damjanović, I. (2000): Mogućnost predikcije recidivizma osuđenih osoba pomoću jednog sustava klasifikacije. Magistarski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb
- Damjanović, I. (2000): Mogućnost predikcije recidivizma osuđenih osoba pomoću jednog sustava klasifikacije. Magistarski rad. Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet. Zagreb.
- Davis, F.W., B.T. Yates (1982): Self-efficacy expectancies versus outcome expectancies as determinants of performance deficits and depressive affect. *Cognitive Therapy and Research*, 6, 23-35.
- Ertl, M., S. Giacomuzzi, Y. Riemer, A. Vigl, G. Kammler, H. Hinterhuber, M. Kurz (2006): Self-efficacy expectation and additional substance use related to employment status of patients in opioid substitution management. *Neuropsychiatrie*, 20,4,265-272.
- Faulkner, P., D.A. Andrews, D. Wadell, J. Hawkins, (1992): Evaluation of a Client - Services Management System. Ministry Secretariat, Solicitor General Canada, Ottawa
- Faulkner, P., D.A. Andrews, S. Penrod (1987): Evaluation of a Client - Services Management System. Report to the Ministry Secretariat, Solicitor General, Canada.
- Garcia, M.E., J.M. Schmitz, L.A. Doermer (1990): A fine-grained analysis of the role of self-efficacy in self-initiated attempts to quit smoking. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58, 317 - 322.
- Hiller, M.L., K.M. Broomer, K. Knight, D.D. Simpson (2000): Measuring self-efficacy among drug-involved probationers. *Psychological Reports*, 86, 529-538.
- Jerusalem, M., W. Mittag (1995): Self-efficacy in stressful life transitions. In: Bandura, A. (Ed.): *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge University Press, New York, 177-201.
- Heller, M.C., H. H. Krauss (1991): Perceived self-efficacy as a predictor of aftercare treatment entry by the detoxification patient. *Psychological Reports*, 68, 1047 - 1052.
- Judge, T.A., C.L. Shaw, J.C. Scott, Rich, B.A., L. Bruce (2007): Self-efficacy and Work-Related Performance: The Integral Role of Individual Differences. *Journal of Applied Psychology*, 92,1, 107-127.
- Marlatt, G.A., J.R. Gordon (1985): Relapse prevention: Maintenance strategies in the treatment of addictive behaviors. New York: Guilford.
- Marlatt, A.A., J.S. Baer, A.A. Quigley (1995): Self-efficacy and addictive behavior. In: Bandura, A. (Ed.): *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge University press, New York, 289-316.

- Meece, J.L., A. Wigfield, J.S. Eccles (1990): Predictors of math anxiety and its consequences for young adolescents' course enrollment intentions and performance in mathematics. *Journal of Educational Psychology*, 82, 60-70.
- Mikšaj - Todorović, Lj., A. Budanovac (2003): Evaluation of Institutional and Post - Penal Treatment of the Convicted Addicts. *Alcoholism*, 39,1,21-34.
- Moe, K.O., A.M. Zeiss (1982): Measuring self-efficacy expectations for social skills: A methodological inquiry. *Cognitive Therapy and Research*, 6,191-205.
- Pajares, F. (1996): Self-efficacy beliefs in achievement settings. *Review of Educational Research*, 66, 543 - 578.
- Pajares, F. (1997): Current directions in self-efficacy and mathematical problem-solving of gifted students. *Contemporary Educational Psychology*, 21, 325-344.
- Pokrajac-Bulian, A., M. Tkalčić, T. Gruina, D. Štimac (2005): Primjena transteorijskog modela u ispitivanju procesa promjene u pretilih osoba. *Psihologijske teme*, 14,2,29-40.
- Prochaska, J.O., C.C. DiClemente (1992): The transtheoretical model of change. In: Norcross, J.C., M.R. Goldfried (Eds.): *Handbook of Psychotherapy Integration*. Basic books. New York.
- Rychtarik, R.G., D.M. Prue, S.R. Rapp, A.C. King (1992): Self-efficacy, aftercare, and relapse in a treatment program for alcoholics. *Journal of Studies on Alcohol*, 53, 435 - 440.
- Rist, F., H. Watzl (1983): Self assessment of relapse risk and assertiveness in relation to treatment outcome of female alcoholism. *Addictive Behaviors*, 8, 121 - 127.
- Rupčić, I., S. Kolić-Vehovec (2004): Ciljna orijentacija, samohendikepiranje i samoefikasnost srednjoškolaca. *Psihologijske teme*, 13,105-122.
- Rychtarik, Prue, Rapp King, (1992):
- Schunk, D.H. (1995): Self-efficacy and education and instruction. In: Madux, J.E. (Ed): *Self-efficacy, adaptation and adjustment: Theory, research, and applications*. Plenum, New York, 281 - 303.
- Schunk, D.H., F. Pajares (2002): The development of academic self-efficacy. In: Wigfield, A., J.S. Eccles (Eds.): *Development of achievement motivation*, Academic Press, San Diego, 15-31.
- Sorić, I., A. Vulić-Prtorić (2006): Percepcija roditeljskog ponašanja, školska samoefikasnost i kauzalne atribucije u kontekstu samoregulacije učenja. *Društvena istraživanja*, 15, 4-5, 619-960.
- Stevenson, H. E., S.J. Wormith (1987): *Psychopathy and Level of Supervision Inventory*. Ministry Secretariat, Solicitor General Canada, Ottawa
- Stevenson, H.E., S.J. Wormith (1987): *Psychopathy and the Level of Supervision Inventory*. User Report # 1987-25. Ottawa: Ministry Secretariat, Solicitor General Canada.
- Sitharthan, T., D.J. Kavanagh (1990): Role of self-efficacy in predicting outcomes from a programme of controlled drinking. *Drug and Alcohol Dependence*, 27, 87 - 94.
- Valentine, J.C., D.L. DuBois, H. Cooper (2004): The relation between self-beliefs and academic achievement: A meta-analytic review. *Educational Psychologist*, 39,111-134.
- Walters, G.D. (1990): *Criminal lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*. Sage Publications, London.
- Walters, G.D. (1996a): *Escaping the Journey to Nowhere: The Psychology of Alcohol and Other Drug Abuse*. Taylor & Francis, Washington, D.C.
- Walters, G.D. (1996b): *Substance Abuse and the New Road to Recovery: a Practitioner's Guide*. Taylor & Francis, Bristol.
- Walters, G.D. (1998): *Changing Lives of Crime and Drugs: Intervening with Substance-Abusing Offenders*, Wiley and Sons, New York.
- Walters, G.D. (2000a): *Beyond behavior: Construction of an Overarching Psychological Theory of Lifestyles*, Praeger, Westport, London.
- Walters, G.D. (2000b). *The Self-Altering Process: Exploring the Dynamic Nature of Lifestyle Development and Change*. Praeger, Westport, London.
- Wandel, D., J. Hawkins, D.A., Andrews, P. Faulkner, R.D. Hoge, L.J. Rettinger, D. Simourd (1991): *Assessment Evaluation and Program Development in the Voluntary Sector*.
- Wigfield, A., J.S. Eccles (1992): The development of achievement task values: A theoretical analysis. *Developmental Review*, 12, 265-310.

RELATION BETWEEN OFFENDERS' RISK/NEED LEVEL AND ESTIMATED SELF-EFFICACY IN AVOIDING CRIME

Aleksandar Buđanovac
Ljiljana Mikšaj-Todorović

Department of Criminology
Faculty of Education and Rehabilitation Sciences

ABSTRACT

The aim of this paper is to examine metric characteristics, factor structure and the relation between Walters' Estimated Self-Efficacy in Avoiding Crime Scale (1998) and Level of Service Inventory - Revised (LSI-R) (Andrews and Bonta, 1991). The research has been conducted on a sample of 399 male adult convicts aged 19 to 60 years ($M= 31,8$, $SD= 8,22$) who have passed through the Department of Diagnostics and Treatment of Ministry of Justice in the period from March 2004 to June 2005. Most of the respondents (28%) were convicted for the criminal offence related to drug abuse, for aggravated robbery (19%), for robbery (11%), fraud (8%) and for murder (7%). All other criminal offences were represented in significantly smaller percentages. General hypothesis is that higher levels of general Risk/needs are related with lower assessment of their self-efficacy in avoiding crime. The data were processed by the method of correlation analysis and factorial analysis (program SPSS for Windows, ver. 13). Metric characteristics of Estimated Self-Efficacy in Avoiding Crime Scale were analysed by statistical program rtt7, contained in IR program package. Factor analysis is conducted using SPSS for Windows 13.0 progra, and the correlation between the results of mentioned instruments was calculated using the same program. All of metric characteristics of Scale are satisfying. Results of factor analysis, Scale homogeneity and correlations between subscales suggest that it measures one general factor of self-efficacy. Correlation analysis showed significant correlation between Self-efficacy scale and LSI-R. Higher risk/need levels on total LSI-R score are related with lower assessment of Self-efficacy in avoiding crime.

Key words: *Lifestyle Theory, Estimated Self-Efficacy in Avoiding Crime Scale, LSI-R*